

УДК 342:35.07:347.77:378.014.6

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.2.12>

КОВАЛЬЧУК В.Є.

**ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛІЦЕНЗУВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ****CONCEPT AND CONTENT OF LEGAL REGULATION OF LICENSING
OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN UKRAINE**

У статті здійснено науковий аналіз змісту правового регулювання ліцензування діяльності закладів вищої освіти в Україні як одного з ключових інструментів публічного адміністрування у сфері освіти. Доведено, що ліцензування виступає спеціальним адміністративно-правовим засобом забезпечення публічного інтересу, захисту прав здобувачів освіти та гарантування належної якості освітніх послуг. Освітня діяльність у сфері вищої освіти належить до видів діяльності, які підлягають обов'язковому ліцензуванню відповідно до законодавства України. Проаналізовано нормативно-правову основу ліцензування, зокрема положення законодавства про освіту, вищу освіту та ліцензування господарської діяльності. Висвітлено зміст спеціальних ліцензійних умов, які встановлюють кадрові, матеріально-технічні, технологічні та організаційні вимоги до провадження освітньої діяльності. Важливе значення у системі ліцензування мають вимоги до кадрового забезпечення закладів вищої освіти, підтвердження професійної кваліфікації науково-педагогічних працівників та забезпечення доступності освітнього середовища для осіб з інвалідністю. Проаналізовано адміністративно-процедурний порядок подання заяви про отримання ліцензії, проведення ліцензійної експертизи та прийняття рішення органом ліцензування. З'ясовано, що рішення про видачу або зміну ліцензії оформлюються індивідуальними адміністративними актами центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки. Система правового регулювання ліцензування діяльності закладів вищої освіти передбачає постійний державний контроль за дотриманням ліцензійних умов шляхом проведення планових і позапланових перевірок. Законодавство передбачає можливість застосування адміністративних заходів впливу у вигляді звуження, зупинення або припинення дії ліцензії у разі порушення встановлених вимог. Визначено, що важливу роль у забезпеченні законності відіграють процедури адміністративного та судового оскарження рішень органу ліцензування. Обґрунтовано, що правове регулювання ліцензування діяльності закладів вищої освіти має комплексний міжгалузевий характер та спрямоване на забезпечення інтеграції української системи вищої освіти до європейського освітнього простору.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, адміністративні процедури, вища освіта, державний контроль, заклади вищої освіти, ліцензування освітньої діяльності, ліцензійні умови, освітня діяльність, публічне адміністрування, система забезпечення якості освіти, центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки.

The article provides a comprehensive scientific analysis of the legal regulation governing the licensing of higher education institutions in Ukraine as one of the principal instruments of public administration in the educational sector. It is substantiated that licensing functions as a specialized administrative and legal mechanism aimed at safeguarding the public interest, protecting the rights of students, and ensuring the proper quality of educational services. Educational activities in the field of higher education are

© КОВАЛЬЧУК В.Є. – аспірант (Київський університет інтелектуальної власності)
<https://orcid.org/0009-0002-7006-9022>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

classified as types of economic activity subject to mandatory licensing under Ukrainian legislation. The study examines the regulatory framework governing licensing, including the provisions of legislation on education, higher education, and the licensing of economic activities. Particular attention is devoted to the analysis of special licensing conditions that establish personnel, material, technical, technological, and organizational requirements for the provision of educational services. The research emphasizes the importance of staffing requirements, verification of the professional qualifications of academic personnel, and ensuring accessibility of the educational environment for persons with disabilities and other vulnerable groups. The article further analyzes the administrative and procedural framework governing the submission of licensing applications, the conduct of licensing evaluations, and the adoption of decisions by the licensing authority. It is established that decisions regarding the issuance, amendment, suspension, narrowing, or termination of licenses are formalized through individual administrative acts adopted by the central executive authority in the field of education and science. The study demonstrates that the legal framework for licensing higher education institutions incorporates mechanisms of continuous state supervision through scheduled and unscheduled inspections designed to ensure compliance with licensing requirements. The legislation also provides for administrative enforcement measures in cases of noncompliance with established standards and conditions. Considerable attention is paid to the role of administrative and judicial review procedures as guarantees of legality and protection against unlawful decisions of licensing authorities. It is concluded that the legal regulation of licensing activities in higher education possesses a comprehensive interdisciplinary character and is aimed at facilitating the integration of the Ukrainian higher education system into the European educational area.

Key words: *administrative and legal regulation, administrative procedures, central executive authority in the field of education and science, educational activity, higher education, higher education institutions, licensing conditions, licensing of educational activities, public administration, quality assurance system in education, state control.*

Вступ. Сфера вищої освіти в Україні є однією з ключових складових забезпечення сталого розвитку держави, формування людського капіталу та інтеграції до європейського освітнього простору. У сучасних умовах особливого значення набуває забезпечення належної якості освітньої діяльності закладів вищої освіти через ефективні засоби публічного адміністрування. Одним із таких засобів виступає ліцензування освітньої діяльності, яке забезпечує державний контроль за відповідністю закладів освіти встановленим кадровим, організаційним, матеріально-технічним і технологічним вимогам. Законодавство України визначає освітню діяльність у сфері вищої освіти як вид господарської діяльності, що підлягає обов'язковому ліцензуванню відповідно до адміністративно-правових процедур.

Науковці та практики наголошують, що ліцензування у сфері вищої освіти виконує не лише контрольну, але й гарантійну функцію, оскільки спрямоване на захист прав здобувачів освіти та забезпечення публічного інтересу. В умовах реформування системи освіти та гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами виникає потреба у вдосконаленні адміністративно-правових засад ліцензування освітньої діяльності. Особливого значення набуває аналіз нормативно-правових актів, що регулюють діяльність органів ліцензування, порядок проходження ліцензійних процедур, а також механізми державного контролю за дотриманням ліцензійних умов. Водночас практика застосування законодавства свідчить про наявність окремих проблем у сфері кадрового забезпечення, організації освітнього процесу, функціонування електронних адміністративних процедур та забезпечення доступності освіти для осіб з інвалідністю.

Огляд останніх досліджень. До проблематики правового регулювання ліцензування діяльності закладів вищої освіти в Україні звертали увагу вітчизняні та зарубіжні вчені А. Огус, Ц. Чжан, С. Мороз, А. Клімова, О. Яра та ін. Проте, за межами їх наукового аналізу залишилися певні важливі виклики що стосується аналізованої нами проблематики.

Мета статті полягає в тому щоб на основі теорії права діючого законодавча та положень наукових доктрин розкрити зміст та сформулювати поняття правового регулювання ліцензування діяльності закладів вищої освіти в Україні.

Виклад основних положень. На міжнародній арені вчені доводять, що ліцензування є одним із ключових інструментів публічного адміністрування доступу до певних видів діяльності та

застосовується насамперед для забезпечення публічного інтересу. Наголошується, що держави використовують ліцензійні режими для мінімізації ризиків, пов'язаних із інформаційною асиметрією, недобросовісною конкуренцією та можливими негативними наслідками для суспільства. Ліцензування має виправданий характер у тих сферах, де результати діяльності безпосередньо впливають на життя, здоров'я, безпеку або професійну підготовку людей. Коли адміністративні процедури видачі ліцензій дозволяють перевіряти відповідність суб'єктів встановленим стандартам та професійним вимогам. Ефективне ліцензування має поєднувати захист суспільних інтересів із недопущенням надмірного адміністративного тиску на суб'єктів діяльності [1].

На думку С. Мороз освітня діяльність в Україні вимагає ліцензування, оскільки держава розглядає її як суспільно значущий вид господарської діяльності, що безпосередньо впливає на якість підготовки фахівців, розвиток людського капіталу та забезпечення публічного інтересу у сфері освіти. На думку вченого, забезпечення якості вищої освіти є одним із ключових напрямів державної політики, а тому освітня діяльність не може здійснюватися поза межами державного контролю. Підкреслює, що ліцензування виконує функцію механізму управління кадровими ризиками та забезпечення належного рівня професійної підготовки науково-педагогічних працівників. Коли саме через ліцензування держава перевіряє кадрові, організаційні, матеріально-технічні та методичні умови здійснення освітнього процесу, що дозволяє забезпечити мінімальні стандарти якості вищої освіти. Коли ліцензування сприяє прозорості освітньої діяльності, підвищує відповідальність закладів освіти та створює умови для контролю за залученням фахівців до реалізації освітніх програм [2].

Освітня діяльність в Україні потребує ліцензування, доводить А. Клімова, оскільки держава зобов'язана гарантувати суспільству належну якість освітніх послуг та забезпечувати захист прав споживачів освіти. Так як вища освіта є важливим суспільним явищем, яке впливає на економічний розвиток держави, формування людського капіталу та інтеграцію України до європейського освітнього простору. Вчена підкреслює, що заклади вищої освіти як суб'єкти освітньої діяльності повинні мати достатній матеріально-технічний, кадровий, інформаційний і науковий потенціал, а тому їх діяльність не може здійснюватися без державного контролю. Ліцензування виступає одним із ключових адміністративних інструментів державного регулювання, спрямованим на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері освіти та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства і здобувачів освіти. Наголошується, що через засоби ліцензування держава встановлює обов'язкові вимоги до освітньої діяльності, здійснює контроль за їх дотриманням та забезпечує відповідність освітніх послуг стандартам вищої освіти [3].

Ліцензування видів господарської діяльності в Україні є одним із базових адміністративно-правових інструментів публічного адміністрування, спрямованим на забезпечення безпеки, захисту економічних і соціальних інтересів держави, суспільства, а також прав, життя і здоров'я людини. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» визначає ліцензію не як матеріальний документ, а як право суб'єкта господарювання здійснювати певний вид діяльності за умови дотримання встановлених державою вимог. Важливе значення мають ліцензійні умови, які виступають спеціальним нормативно-правовим механізмом конкретизації вимог до здійснення відповідного виду господарської діяльності. Особливу роль у системі ліцензування відіграє спеціально уповноважений орган з питань ліцензування, який здійснює державний нагляд, координує діяльність органів ліцензування та забезпечує розгляд скарг через Експертно-апеляційну раду. Освітня діяльність в Україні є одним із видів діяльності, що підлягає обов'язковому ліцензуванню, оскільки безпосередньо пов'язана із забезпеченням публічного інтересу у сфері освіти та формуванням людського капіталу держави. Загальна процедура ліцензування у сфері освіти передбачає подання здобувачем ліцензії відповідної заяви та документів, перевірку їх відповідності ліцензійним умовам, прийняття рішення про видачу або відмову у видачі ліцензії та внесення відповідних відомостей до ліцензійного реєстру. При цьому освітня діяльність ліцензується з урахуванням спеціальних норм законодавства про освіту, які встановлюють додаткові вимоги до освітніх програм, кадрового забезпечення, матеріально-технічної бази та організації освітнього процесу. Контроль за дотриманням ліцензійних умов здійснюється шляхом проведення планових і позапланових перевірок, а виявлені порушення можуть стати підставою для зупинення або припинення дії ліцензії [4].

Закон України «Про освіту» визначає, що освітня діяльність може здійснюватися виключно на підставі ліцензії, яка видається уповноваженим органом у порядку, встановленому законодавством. Ліцензійні умови формуються окремо для кожного рівня освіти та враховують спеціальні вимоги щодо кадрового, матеріально-технічного, організаційного забезпечення, а також

доступності освіти для осіб з особливими освітніми потребами. Законодавець закріплює, що ліцензування є складовою системи зовнішнього забезпечення якості освіти, поряд з іншими інструментами державного контролю та оцінювання якості освітніх послуг. Водночас процедура ліцензування охоплює не лише видачу ліцензії, а й контроль за дотриманням ліцензійних умов, можливість часткового чи повного припинення дії ліцензії, а також інші адміністративні процедури. Особливе значення у законодавстві приділено питанням безпеки держави та захисту національних інтересів у сфері освіти, що проявляється у встановленні спеціальних підстав для відмови у видачі ліцензії або припинення її дії. Закон прямо забороняє здійснення освітньої діяльності закладами освіти, засновниками або кінцевими бенефіціарами яких є громадяни чи юридичні особи держави-агресора або держави-окупанта. Окремі положення закону також передбачають обов'язковість ліцензування для спеціалізованих напрямів освітньої діяльності, зокрема підвищення кваліфікації працівників чи підготовки в інтернаті [5].

Ліцензування освітньої діяльності у сфері вищої освіти відповідно до положень Закону України «Про вищу освіту» є одним із ключових інструментів публічного адміністрування, спрямованих на забезпечення якості та законності функціонування закладів вищої освіти. Законодавець визначає ліцензування як процедуру офіційного визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність відповідно до встановлених ліцензійних умов. Така діяльність може здійснюватися виключно на підставі ліцензії, що видається центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки, який одночасно виконує функції контролю та державного нагляду. Предметом ліцензування є освітня діяльність за певними рівнями вищої освіти та окремими освітніми програмами, що передбачають присвоєння професійної кваліфікації. Ліцензійні умови встановлюють вичерпний перелік кадрових, матеріально-технічних і технологічних вимог, а також перелік документів, необхідних для отримання ліцензії. Процедура ліцензування характеризується чітко визначеним адміністративно-правовим порядком подання, розгляду та прийняття рішень щодо видачі, переоформлення, звуження або припинення дії ліцензії. Подання заяви здійснюється через Єдину державну електронну базу з питань освіти, а строк її розгляду становить тридцять п'ять робочих днів, що забезпечує процесуальну визначеність для закладів освіти. Закон також передбачає проведення виїзної ліцензійної експертизи у випадках первинного ліцензування або ліцензування програм із додатковим регулюванням, що сприяє перевірці фактичної спроможності суб'єкта провадити освітню діяльність. Важливим елементом є інститут ліцензованого обсягу, який визначає максимальну кількість здобувачів освіти, що можуть бути прийняті закладом протягом календарного року. Законодавством передбачено підстави для звуження або припинення дії ліцензії, зокрема у разі порушення ліцензійних умов, подання недостовірних даних чи фактичного невиконання освітньої діяльності [6].

Ліцензування освітньої діяльності в Україні регулюється Постановою Кабінету Міністрів № 1187 від 30 грудня 2015 р., яка затверджує спеціальні Ліцензійні умови. Цей документ розроблено відповідно до низки профільних законів, зокрема «Про освіту», «Про вищу освіту» та «Про ліцензування видів господарської діяльності». Ліцензуванню підлягають різні рівні освіти: від дошкільної та загальної середньої до вищої, фахової передвищої, професійно-технічної, а також сфери післядипломної та позашкільної освіти. Ключовим поняттям є «ліцензований обсяг» – гранична кількість здобувачів освіти, яких заклад має право навчати одночасно або протягом року залежно від рівня освіти. Важливою вимогою є наявність у закладу освіти власного веб-сайту з відкритим доступом до статуту, ліцензій, освітніх програм та інформації про кадровий склад. Окремо наголошується на забороні для ліцензіатів перебувати під контролем держав, які здійснюють збройну агресію проти України.

Основою для отримання ліцензії є відповідність кадровим вимогам: не менше 50% науково-педагогічних працівників на рівні вищої освіти повинні працювати за основним місцем роботи та мати наукові ступені. Кожен освітній компонент має забезпечуватися фахівцями, чия кваліфікація підтверджується не менш як чотирма досягненнями у професійній діяльності за останні п'ять років (наприклад, публікації, патенти, підручники). У сфері професійної освіти особливу увагу приділяють майстрам виробничого навчання, які обов'язково проходять підвищення кваліфікації. Матеріально-технічна база включає вимогу до площі навчальних приміщень (не менше 2,4 кв. метра на особу), наявність мультимедійного обладнання у 25% аудиторій та доступ до Інтернету. Окремою важливою умовою є забезпечення безперешкодного доступу до будівель закладів освіти для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення відповідно до державних будівельних норм.

Для започаткування або розширення діяльності здобувач ліцензії подає до органу ліцензування заяву разом із пакетом документів, що підтверджують право власності чи користування майном, концепцію освітньої програми та відомості про кадровий склад. Ліцензіат зобов'язаний зберігати копії цих документів не менше десяти років та повідомляти про будь-які зміни даних протягом 30 днів. Якщо протягом календарного року заклад використовує менше 50% ліцензованого обсягу, орган ліцензування має право прийняти рішення про звуження діяльності до фактичного рівня. Стосовно підготовки іноземців встановлюються додаткові вимоги: володіння англійською мовою на рівні B2 для щонайменше 25% викладачів (якщо навчання ведеться не державною мовою) та обов'язкова наявність структурного підрозділу для роботи з іноземними студентами. Уся відповідальність за достовірність поданої інформації в електронній базі даних та документах покладається безпосередньо на здобувача ліцензії або ліцензіата [7].

Наприклад, Наказ Міністерства освіти і науки України «Про ліцензування освітньої діяльності» від 30 липня 2021 р. № 112-л є прикладом індивідуального адміністративного акта у сфері публічного адміністрування освіти. Цим наказом Міністерство освіти і науки України реалізувало свої повноваження органу ліцензування шляхом видачі, розширення, переоформлення, звуження та анулювання ліцензій на провадження освітньої діяльності. Документ був прийнятий на підставі Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», Закону України «Про вищу освіту» та інших нормативно-правових актів, що регулюють освітню сферу. У наказі конкретизовано суб'єктів ліцензування, види освітньої діяльності, рівні освіти, спеціальності, ліцензований обсяг та інші істотні умови здійснення освітньої діяльності [8].

Висновки: Зміст правового регулювання ліцензування діяльності закладів вищої освіти в Україні полягає у встановленні державою обов'язкових адміністративно-правових вимог до провадження освітньої діяльності. Законодавство визначає ліцензування як спеціальний засіб публічного адміністрування, спрямований на забезпечення публічного інтересу, захист прав здобувачів освіти та гарантування належної якості освітніх послуг. Освітня діяльність у сфері вищої освіти визнається видом господарської діяльності, що підлягає обов'язковому ліцензуванню відповідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності». Правове регулювання охоплює процедури видачі, переоформлення, звуження, зупинення та припинення дії ліцензії, а також державний контроль за дотриманням ліцензійних умов.

Важливим елементом правового регулювання ліцензування є встановлення спеціальних ліцензійних умов, які визначають кадрові, організаційні, матеріально-технічні та технологічні вимоги до закладів вищої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України № 1187 від 30 грудня 2015 р. конкретизує критерії спроможності закладу освіти здійснювати підготовку здобувачів вищої освіти за відповідними спеціальностями та освітніми програмами. Законодавець приділяє особливу увагу кадровому забезпеченню, вимагаючи наявності науково-педагогічних працівників із належною кваліфікацією та підтвердженими професійними досягненнями. Окремі вимоги стосуються забезпечення доступності освітнього середовища для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення.

Процедура ліцензування закладів вищої освіти має чітко визначений адміністративно-процедурний характер і здійснюється через Єдину державну електронну базу з питань освіти. Здобувач ліцензії подає заяву та пакет документів, що підтверджують відповідність ліцензійним умовам, після чого орган ліцензування проводить їх перевірку та приймає рішення у встановлений законом строк. Законодавством передбачено можливість проведення ліцензійної експертизи, особливо у випадках первинного ліцензування або ліцензування спеціальностей із підвищеними вимогами. Рішення органу ліцензування оформлюється індивідуальним адміністративним актом, який породжує для закладу освіти право здійснювати освітню діяльність у межах визначеного ліцензованого обсягу.

Система правового регулювання ліцензування діяльності закладів вищої освіти передбачає здійснення постійного державного контролю за дотриманням ліцензійних умов. Органи ліцензування мають право проводити планові та позапланові перевірки, аналізувати кадрове забезпечення, матеріально-технічну базу, організацію освітнього процесу та достовірність поданих відомостей. Законодавство передбачає можливість застосування адміністративних заходів впливу у разі порушення ліцензійних умов, включаючи звуження, зупинення або припинення дії ліцензії. Водночас функціонують механізми адміністративного оскарження рішень через Експертно-апеляційну раду та судовий контроль.

Правове регулювання ліцензування діяльності закладів вищої освіти в Україні має комплексний та міжгалузевий характер, оскільки поєднує норми адміністративного, освітнього,

господарського та інформаційного законодавства. Основу правового регулювання становлять Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту» та «Про ліцензування видів господарської діяльності», а також підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки України. Значну роль відіграють індивідуальні адміністративні акти органу ліцензування, які конкретизують права та обов'язки окремих закладів освіти. Ліцензування є складовою системи зовнішнього забезпечення якості освіти та спрямоване на інтеграцію української вищої освіти до європейського освітнього простору.

Отже, правове регулювання ліцензування діяльності закладів вищої освіти в Україні – це система норм адміністративного, освітнього, господарського та інформаційного законодавства, яка визначає засади, порядок і умови провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти. Воно спрямоване на забезпечення публічного інтересу, захист прав здобувачів освіти, гарантування належної якості освітніх послуг та дотримання державних стандартів вищої освіти. Зміст такого правового регулювання охоплює встановлення ліцензійних умов, адміністративних процедур видачі, переоформлення, зупинення, звуження та припинення дії ліцензії, а також здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства. Правове регулювання реалізується через діяльність уповноважених суб'єктів публічного адміністрування, насамперед Міністерства освіти і науки України, із застосуванням електронних адміністративних процедур та індивідуальних адміністративних актів.

Список використаних джерел:

1. Ogus A., Zhang Q. Licensing Regimes East and West. *International Review of Law and Economics*. 2005. Vol. 25. Issue 1. P. 124–142. <https://doi.org/10.1016/j.irl.2004.06.003>
2. Мороз С. А. Ліцензування професійної діяльності в системі вищої освіти як механізм державного контролю для забезпечення її якості. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Том 33 (72). № 2. С. 76–80. <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2022.2/13>.
3. Клімова А. В. Інституційні основи ліцензування освітньої діяльності у сфері вищої освіти України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 10. С. 65–72. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.10.65>
4. Про ліцензування видів господарської діяльності. Закон України № 222-VIII від 2 березня 2015 р. Законодавство України. 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19>
5. Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII від 1 липня 2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38. Ст. 2004.
6. Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII від 1 липня 2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38. Ст. 2004.
7. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187, зі змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України № 347 від 10 травня 2018 р., № 180 від 3 березня 2020 р., № 365 від 24 березня 2021 р. Офіційний вісник України. 2016. № 7. Ст. 345.
8. Про ліцензування освітньої діяльності: наказ Міністерства освіти і науки України від 30 липня 2021 р. № 112-л. Міністерство освіти і науки України. 2021. URL: https://drive.google.com/file/d/1s0JhNFPgDsLtEE4-8ALcaZ5P_HVS00OH/view

Дата першого надходження статті до видання: 09.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.03.2026